

Menneskene på randen

af Mogens Lilleør, 2001

Der findes mennesker der befinder sig på kanten af en afgrund. Der er mange veje til den afgrund, måske ligeså mange som der er personer langs kanten. Det der er interessant for mig i denne sammenhæng er dog ikke hvad der har ført dem til kanten, men snarere hvad det kunne være der fastholder dem der, i det omfang det sker. Hvorfor vender de ikke bare om og går tilbage ad den vej de er kommet? Måske er svaret, at de ikke kan selv på grund af det der har ført dem derhen, og fordi der er ingen der hjælper dem. Dog måske er der nogen der hjælper dem, men det sker på en måde der fastholder dem på kanten? Det er værd at overveje. I så fald er hjælpen dæmonisk. Måske ved dem der skal hjælpe dybest set ikke hvordan de skal gøre det, fordi de ikke forstår menneskene på randen godt nok? Hvis det er tilfældet, skal systemets repræsentanter - sagsbehandleren, pædagogen eller socialarbejderen mfl. - altså i højere grad forstå disse personer, altså virkelig forstå dem og ikke blot forstå, hvad det er belejligt for systemet at forstå.

Uanset hvor god eller dårlig man er til at kommunikere, og uanset hvad man kommunikerer med, så er der noget galt, hvis den ene part i en kommunikation slet ikke bliver forstået. Man føler sig misforstået uanset hvor meget man forklarer sig, med det sprog man nu engang har. Man føler sig afmægtig og afmagten gør måske en til en ligeglad person. Den anden hører eller ser kun sig selv eller rettere, kun sin stereotype. Med stereotype mener jeg et forsimplet billede af den anden, en karikatur som bestemmer ens perspektiv: Det forlyder at for år tilbage i London blev det konstateret, at Skotland Yard havde en foruroligende lav opklaringsprocent når det gjaldt brandstiftelser. I bestræbelserne på at finde ud af hvorfor forsøgte man sig med en psykolog: Når nu politibetjentene eftersøgte en brandstifter, hvad var det så de kiggede efter? Psykologen opdagede, at for dem var en brandstifter en duknakket person iført trenchcoat og petroleumsdunk som sneg sig langs husmuren. Først da man fik brudt denne stereotype steg opklaringsprocenten.

Når vi bliver bedt om at tegne et hus eller en mand, så begynder vi med vores forforståelse, dvs. en stereotype. Tegningen udvikler sig ved at vi modificerer stereotypen; den 'kunstneriske proces' består i at modificere den til det ønskede resultat der måske ligner virkelighedens hus eller mand. Onde tunger påstår, at de fleste af os kunstnerisk er gået i stå i syvårsalderen. Det kan vi måske leve

med, men hvad nu hvis vi socialt er gået i stå i syvårsalderen, eller bare gået i stå, f.eks. i og med at vi socialiseres ind i et bestemt menneskesyn gennem den faguddannelse vi tager eller det arbejde vi får?

Prøv hør hvad en 2.generationsindvandrer siger om, hvordan det opleves når man indfanges af en stereotype opfattelse: 'Jeg sidder overfor den anden og taler med ham, men inde i den anden sidder der en lille stereotype, som taler samtidig med mig. Stereotypen overdøver mig, så kun en lille del af, hvad jeg siger, bliver hørt. For at blive hørt, for at blive mødt med et åbent sind er jeg nødt til at fortælle ikke blot hvor jeg stammer fra, hvad jeg laver, hvem jeg er knyttet til osv... men *også* hvad det betyder for mig at komme derfra, lave det jeg gør, være knyttet til dem jeg er osv. Jeg taler med den anden, men den anden taler med sin stereotype. Jeg er der slet ikke for den anden. Stereotypen fratager mig min individualitet, min personlighed. Jeg reduceres til et antal punkter, som jeg har fælles med visse andre. Stereotypen taler om disse punkter. Og når jeg taler, hører den anden kun, hvad der matcher disse punkter: Punkterne fungerer som et filter. Stereotypen sætter mig i en bås, som jeg bestandigt skal frigøre mig fra. Enten må jeg kæmpe hver gang, eller også må jeg give op. Faren lurer, for bliver jeg udmattet af kampen bliver jeg en ligeglad person. Men det kræver en ekstrainsats hver gang, jeg skal trænge igennem filtret.'

Lad mig prøve at beskrive det der sker her: Enhver person er mere og andet end hvad der passerer igennem stereotypens maskestørrelse. Hvem man er, hvad ens identitet er, beror på mange forskellige såkaldte artsidentiteter, f.eks. hvis man er mand, 'at være søn', 'far', 'ægtefælle', 'pædagog', 'arbejdsløs', 'alkoholiker', 'frimærkesamler', 'politiker', 'handicappet', 'svigersøn' osv.. Hvis nogen forsøger at reducere en til kun én af de mange artsidentiteter man faktisk er, så føler man sig med rette krænket. Artsidentiteten bliver på denne måde en spændetrøje, som man måske skal arbejde hårdt for at frigøre sig fra. Dette er ganske dramatisk: En person undertrykkes med hensyn til dele af sin personlige identitet, dvs. betydningen af visse dele af hans person fratages ham, han af-personaliseres.

Dette at afpersonalisere har historisk været et yndet magtmiddel. Tankegangen synes at være, at hvad der ikke er en person, behøver man ikke respektere. I den rigtig slemme ende gjaldt det f.eks. jøderne i nazi-tiden før og under 2.verdenskrig, altså nazisternes reduktion af jøderne til rotter (rotter er som bekendt

noget man gasser, det er personer ikke). Men det gælder også f.eks. mænd og kvinder i dag, når de reduceres til deres køn, såvel som det gælder de mennesker der stigmatiseres som 'hjemløs', som en 'Brian' eller en 'klient'. Eller hvem kunne tænke sig at blive stemplet som en 'uanbringelig'?

Man kan opleve denne undertrykkelse ligesom 2.generations-indvandrerer gør det, som en tvang, som en spændetrøje, men man kan også assimilere den og udfolde sit liv inden for de rammer stereotypen sætter. Man amputerer så at sige sig selv, dvs. man bliver på en måde en ligeglad person, helt og aldeles tilpasset: Det kunne være en bruger i et Bo og Naboskab, der gennem årene er blevet vænnet til ikke at mene noget, fordi han ikke er blevet afkrævet nogen mening, fordi ingen forventer han har nogen mening, måske fordi han opfattes som en bruger af x-type. Han er måske blevet mødt på denne måde så mange gange, så han selv har adopteret den stereotype opfattelse.

Problemet er ikke om brugeren interesserer sig for at have indflydelse eller ej, problemet er, at han får ikke chancen for at vise om han gør. Men dette er en måde at undertrykke ham på, som netop kan føre til at han undertrykker sig selv. Han respekteres ikke, og dermed får han heller ikke lov til at påtage sig det ansvar, han kunne, hvis omstændighederne var andre. Det stereotype møde bevirker, at han fastholdes i en bestemt rolle. Han udfordres kun svarende til den type han er, men ikke svarende til hvem han er. Det er krænkende, men det er også spild af en ressource, for i mange tilfælde betyder det at man ikke blot ikke får personens bidrag til den samlede kage, man forvandler ham også til blot passivt at modtage et stykke af kagen. Man over-servicerer så at sige. Det er problematisk.

Det er muligvis denne 'mekanisme' der ligger bag fænomenet klientisering, f.eks. en misbruger der udvikler sin selvforståelse og beskriver sine behov efter forsorgshjemsinstitutionens forventninger og behov: En person skifter så at sige ham, reducerer sig i samspillet med rådgiveren fra en bredt sammensat personlig identitet til en enkel identitet som klient. Gennem en fornægtelse af egen vilje og mål tilpasser han sig til de forventninger han afdækker hos rådgiveren eller systemet. Han lærer rollen og spiller spillet. Personen afpersonificerer sig selv i takt med han glider ind og bliver en brik i systemet. Han assimileres fuldstændigt. Han er fuldt og helt klient. Og hvem ved, måske er rådgiveren i lige så høj grad assimileret i systemet; måske er han fuldt og helt rådgiver i samme forstand som klienten er klient? Som en

bekendt engang bemærkede, så er denne mekanisme ikke kun forbeholdt de svage grupper, men gælder overalt hvor der er menneskelig interaktion. Man afdækker de andres forventninger til en og overtager gradvist de fremherskende fordomme samt fag- eller jobbetingede stereotyper, man *ender* der hvor man har overtaget de andres syn fuldt og helt. Hvis det er rigtigt, så er det ikke bare ærgerligt, men foruroligende. Som en af Søren Kierkegaards æstetiske figurer har bedømt fænomenet, så er det mildt sagt meget beklageligt, når personer gør sig til tilskuere til eget og andres liv, dvs. gør sig til en brik i systemet, en "Peter Flere, en lille bitte Tap i Statslegemets Maskine". Det er nok en tanke værd.